

ISSN 2307—4558 p
ISSN 2414—9489 e

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

М О В А
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЧАСОПИС
З МОВОЗНАВСТВА

Часопис засновано в 1993 році

№ 31

2019

Одеса
«АСТРОПРИНТ»
2019

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2019.31.178515>

УДК 811.161.2'373.47'367.7

КОВАЛЬСЬКА Наталя Аркадіївна,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету; вул. Преображенська, 8, м. Одеса, 65082, Україна;

тел.: +38(048)723-85-48; e-mail: talachka2015@gmail.com;

ORCID ID: 0000-0003-1837-4708; Researcher ID: K-1844-2017

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЧИННИКА В ТЕКСТІ

Анотація. *Мета* статті полягає в дослідженні поняття модальності та виокремленні мовної експресивності як різновиду модальності. *Об'єктом* дослідження є категорія модальності як багатоаспектна лінгвістична категорія. *Предметом* дослідження є експресивність як окрема мовна категорія суб'єктивної модальності. У роботі використано такі традиційні *методи*, як методи теоретичного аналізу й синтезу для систематизації й узагальнення зібраного матеріалу; метод спостереження — для виявлення експресивних засобів вираження суб'єктивної модальності. *Результатом* роботи є визначення ролі експресивності у набутті висловлюванням суб'єктивного характеру за допомогою відповідних мовних засобів. *Висновки.* Експресивізація в мовленні виражається через суб'єктивне сприйняття реальної дійсності. Спроможність мовного знака виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності формують експресивну функцію як одну з його основних функцій. Тісний зв'язок експресивної функції з номінативною й комунікативною, у свою чергу, сприяють адекватному вираженню та сприйняттю заданого смислу. Наразі експресивність є важливою умовою реалізації прагматичної функції. Відповідно, доцільним, на нашу думку, є виокремлення експресивності від інших різновидів модальності, оскільки це модальне явище має відповідні мовні засоби реалізації, а також тісно переплітається з суміжними поняттями (емоційність, оцінність, інтенсивність та ін.). *Перспективним* убачаємо поглиблене вивчення експресивних засобів суб'єктивної модальності в наукових текстах економічного дискурсу.

Ключові слова: модальність, авторська модальність, суб'єктивна модальність, експресивність, суб'єктивність.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом сучасної лінгвістики є антропоцентричність філологічних досліджень, спрямованих на вивчення тексту як продукту активної мовної діяльності людини [2, т. 40, с. 359; 3, с. 246; 5, т. 1, с. 4–13]. Людський фактор вимагає переосмислення традиційних поглядів на різні мовні явища. Дослідження тексту обов'язково передбачає розгляд основних текстових і текстотвірних семантичних категорій. Найбільш досліджуваною в сучасному мовознавстві останніх десятиліть можна назвати категорію модальності, що пронизує всі рівні мовної системи для характеристики усіх мовних творів. Ця комплексна багатоаспектна лінгвістична категорія ставала об'єктом великої кількості наукових досліджень. Зокрема, популярним на сьогоднішній день є вивчення модальних відношень і засобів їх реалізації на формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному, комунікативно-функціональному та текстовому рівнях. Відсутність наукової систематизації категорії модальності і засобів її вираження зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Зв'язок проблеми з попередніми дослідженнями. Поняття модальності було введено в обіг Аристотелем стосовно розмежування логіки суджень за онтологічної та гносеологічної ознаками [17, с. 75]. Уживав у своїх працях це поняття і І. Кант. Потім поняття «модальність» почали використовувати у лінгвістиці та математичній логіці. Не зважаючи на те, що модальність у логіці і лінгвістиці постає як відношення до дійсності, відмінним залишаються певні аспекти досліджуваного об'єкта.

Дослідженню модальності як однієї із найактуальніших і суперечливих у сучасному мовознавстві категорії було присвячено чимало розвідок. Так, вагомий внесок у вивчення даної категорії зробили такі видатні науковці: В. Г. Адмоні, Ш. Баллі, О. І. Беляєва, В. В. Виноградов, О. В. Гулига, З. К. Долгополова, Л. С. Єрмолаєва, Г. О. Золотова, Г. П. Немець, Ф. Р. Палмер, В. З. Панфілов, Н. Ю. Шведова та ін. Проте питання категорії модальності й досі залишається невирішеним й актуальним і навіть навпаки — набуває ще більших обертів. На нашу думку, влучною є думка В. З. Панфілова, який стверджує: «Напевно, немає іншої категорії, про мовну природу й склад часткових значень якої висловлювалася така кількість різноманітних і суперечливих думок, як про категорію модальності» [14, с. 37].

Постановка завдання. Мета нашої роботи полягає в дослідженні поняття модальності та виокремлення мовної експресивності як різновиду модальності. Об'єктом дослідження постає категорія модальності як багатоаспектна лінгвістична категорія. Предметом дослідження є експресивність як окрема мовна категорія суб'єктивної модальності.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві існують різні підходи до розгляду сутності категорії модальності. Згідно з першим модальність позначає «ступінь реальності чи

нереальності змісту висловлення» [17, с. 75]; згідно з другим (ширшим) — виражене мовними засобами ставлення мовця (з можливою емоційно-експресивною оцінкою) до навколишньої дійсності, до змісту висловлювання, до співрозмовника й до самого себе, до оточення й до форми мовлення [17, с. 75].

Загальноприйнятим і традиційним можна вважати тлумачення поняття «модальність» (від лат. *modus* — міра, спосіб) як функційно-семантичної категорії, що репрезентує різні види відношення висловлення до дійсності, різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного, є мовною універсалією та за одним із аспектів поділяється на об'єктивну та суб'єктивну [19, с. 303].

Різними лінгвістами категорія модальності визначається як синтаксична (Л. С. Єрмолаєва, О. В. Зверєва), семантична (В. Г. Адмоні, В. В. Виноградов, Г. В. Колшанський, І. Б. Хлебнікова), граматична (Р. А. Будагов, В. В. Гуревич, Ф. М. Березін, В. В. Виноградов), логічна (С. М. Аме-ліна, Е. Я. Мороховська), реченнева категорія «суб'єктивного семантико-синтаксичного спрямування» тощо [9, с. 28–29; 17, с. 76].

Основні положення концепції мовної модальності (модальності речення) були сформовані ще академіком В. В. Виноградовим [8]. Вони отримали ґрунтовне тлумачення й подальший розвиток у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, що побудовані на функціональному підході до аналізу мовних фактів [6; 7; 12]. Спробу визначення модальності як текстової категорії уперше зробив І. Р. Гальперін, запропонувавши для її розуміння ряд ознак: суб'єктивна модальність у тексті має не граматичний, а функційно-семантичний характер, має нерівномірний прояв у різних текстових фрагментах та вираження через характеристику героїв, розподіл текстових відрізків, сентенції автора, актуалізацію окремих частин тексту тощо [10, с. 115]. Тому цілком зрозумілим є функціонування в лінгвістичних дослідженнях модальності таких ключових понять як:

1) «авторська модальність» — розуміється як лише авторська інтенція, що, на наш погляд, обмежує спектр оцінних смислів тексту до інтенціонально емотивних смислів у структурі авторського образу;

2) «суб'єктивна модальність» — реалізується, на відміну від авторської, не лише в тексті, але й на рівні речення-висловлювання, у межах якого розкривається суб'єктивне ставлення мовця до будь-якої ситуації.

У сучасному мовознавстві помітною є тенденція до поєднання об'єктивної та суб'єктивної модальності в одну монолітну категорію, основу якої становить суб'єктивне ставлення мовця. Свої міркування щодо такого розуміння модальності ще на початку минулого століття висловлював російський лінгвіст О. М. Пешковський. Учений трактує модальність як категорію, що відображає лише ставлення мовця до наявного зв'язку між змістом висловлювання та дійсністю, який він сам і встановлює [16, с. 107]. Тобто, об'єктом лінгвістичної модальності є не суб'єкт дії з його ставленням до процесу й не відношення змісту висловлювання до навколишньої дійсності, а, в першу чергу, мовець і його вербалізоване ставлення до дійсності.

Варто наголосити, що невід'ємним компонентом усіх модальних відношень (відношення висловлювання до дійсності з позиції мовця, ставлення мовця до змісту висловлювання, ставлення суб'єкта дії до самого процесу) виступає ставлення мовця. Тому, беручи за основу міркування М. В. Зайнулліна про поєднання цих понять та монолітність досліджуваної категорії, ми трактуємо модальність як синтез позицій мовця, ставлення мовця до співвідношення змісту висловлювання й дійсності [11, с. 120].

Суб'єктивність у мові (за Е. Бенвеністом) — це спроможність мовця привласнювати собі мову в процесі її використання, яка має своє відображення у мові у вигляді особливості мовного устрою [4, с. 293–294]. Суб'єктивний характер мови пояснюють, у першу чергу, тим, що «в мові виражаються або цілком суб'єктивні сприйняття людини, або у сполученні з деякою об'єктивною інформацією одночасно й елементи суб'єктивної оцінки цієї інформації» [13, с. 116].

Аналізуючи модальність стосовно тексту, доцільно використовувати тлумачення Г. Я. Солганика, згідно з яким модальність — це «ставлення до дійсності — суб'єктивно-об'єктивне, пряме, оцінювальне й аналізуюче, ускладнене існуючими філософськими, політичними, соціально-ідеологічними теоріями» [18, с. 371].

У процесі творення й сприйняття тексту за допомоги певних мовних засобів (вставних слів та словосполучень, вставлених конструкцій тощо) суб'єкт надає об'єктивно-модальному значенню суб'єктивної тональності. Відповідно, висловлювання набуває суб'єктивності за наявності суб'єктивно-оцінного моменту, тобто вираження ставлення суб'єкта мовлення до змісту висловлювання. Це може відбуватися за допомоги різних графічних, лексичних, синтаксичних та інших стилістичних прийомів (курсив, лапки, метафора, порівняння, антитеза, паралельні конструкції тощо). Головною причиною використання цих засобів, на нашу думку, є намагання зацікавити, здійснити емоційно-психологічний вплив на цільову аудиторію задля сприйняття й усвідомлення сформованої автором інформації.

Отже, і модально-оцінні значення різних форм та засобів вираження модальності, і психологічний механізм виникнення емоцій, емоційного ставлення, тісний взаємозв'язок емоційності й експресивності та наявність морфологічних форм їх вираження сприяють виділенню та-

кого модального явища як експресивність, яке є невіддільним від інших різновидів модальності [15, с. 101–102].

Під експресивністю розуміють властивість тексту чи частини тексту передавати значення зі збільшеною інтенсивністю для вираження внутрішнього стану мовця. Результатом такої інтенсивності є емоційне чи логічне підсилення, яке може бути чи не бути образним [1, с. 15].

Експресивізація в мовленні виражається через суб'єктивне сприйняття реальної дійсності, тобто експресивність можна тлумачити як ставлення суб'єкта до того, що висловлюється з можливою наявністю ще й емоційності та оцінності. Відповідно, спроможність мовного знака виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності формують експресивну функцію як одну з його основних функцій. Тісний зв'язок експресивної функції з номінативною й комунікативною, у свою чергу, сприяють адекватному вираженню та сприйняттю заданого смислу. Наразі експресивність є важливою умовою реалізації прагматичної функції.

Висновки. Отже, ми вважаємо доцільним виокремлення експресивності від інших різновидів модальності, оскільки дане модальне явище має відповідні мовні засоби реалізації, а також тісно переплітається з суміжними поняттями — емоційністю, оцінністю, інтенсивністю та ін. У подальших дослідженнях вважаємо за потрібне зупинити свою увагу на більш детальному дослідженні експресивних засобів суб'єктивної модальності в наукових текстах економічного дискурсу.

Література

1. Арнольд И. В. Интерпретация художественного текста: типы выдвижения и проблемы экспрессивности. *Экспрессивные средства английского языка*: сб. науч. тр. ЛГПИ им. А. И. Герцена. Ленинград: ЛГПИ, 1975. С. 11–20.
2. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. Москва: Наука, 1981. Т. 40, № 4. С. 356–367.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство, 1979. 424 с.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва: Прогресс, 1974. 446 с.
5. Бондарко А. В. Лингвистика текста в системе функционально-семантических категорий. *Текст. Структура и семантика*. Москва: Наука, 2001. Т. 1. С. 4–13.
6. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Ленинград: Наука, 1990. 263 с.
7. Ваулина С. С. Эволюция средств выражения модальности в русском языке (XI–XVII вв.). Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. 143 с.
8. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке. *Труды Ин-та русского языка АН СССР*. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1950. Т. 2. С. 38–79.
9. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки*. Ніжин, 2013. Кн. 3. С. 28–32.
10. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука, 1981. 140 с.
11. Зайнуллин М. В. Модальность как функционально-семантическая категория: на материале башкирского языка. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1986. 123 с.
12. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва: Наука, 1973. 351 с.
13. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. Москва: Наука, 1975. 231 с.
14. Панфилов В. З. Категория модальности и её роль в конструировании структуры предложения. *Вопросы языкознания*. Москва, 1977. № 4. С. 37–48.
15. Петров Н. Е. О содержании и объеме языковой модальности. Новосибирск: Наука, 1982. 161 с.
16. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении: учеб. пособие. 6-е изд. Москва: Учпедгиз, 1938. 451 с.
17. Сафонова Н. Еволюція поглядів на суб'єктивну модальність. *Вісник Львів. ун-ту. Серія «Філологія»*. 2004. Вип. 34, ч. I. С. 74–80.
18. Солганик Г. Я. О текстовой модальности как семантической основе текста. *Структура и семантика художественного текста*: доклады VII Междунар. конф. МГОПУ. Москва, 1999. С. 364–372.
19. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. Н. В. Ярцева. 2-е изд. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2000. 688 с.

References

1. Arnold, I. V. (1975), "Interpretation of the artistic text: types of nomination and problems of expressiveness", *Expressive means of English: Collection of proceedings of the LSPU A. I. Herzen* ["Interpretatsiya khudozhestvennogo teksta: tipy vydvizheniya i problem ekspressivnosti"], *Ekspressivnyye sredstva angliyskogo yazyka: sb. nauch. tr. LGPI im. A. I. Gertsena*, Leningrad, pp. 11–20.
2. Arutyunova, N. D. (1981), "The addressee's factor", *Proceedings of the USSR Academy of Sciences, Series: Literature and language* ["Faktor adresata", *Izvestiya Akademii nauk SSSR, Seriya Literatury i yazyka*], Nauka, Moscow, vol. 40, No. 4, pp. 356–367.
3. Bakhtin, M. M. (1979), *Aesthetics of verbal creativity* [*Estetika slovesnogo tvorchestva*], Iskuststvo, Moscow, 424 p.
4. Benveniste, E. (1974), *Problems in General Linguistics* [*Obshchaya lingvistika*], Progress, Moscow, 446 p.
5. Bondarko, A. V. (2001), "Text linguistics in the system of functional semantic categories", *Text. Structure and semantics* ["Lingvistika teksta v sisteme funktsional'no-semanticheskikh kategoriy", *Tekst. Struktura i semantika*], Nauka, Moscow, vol. 1, pp. 4–13.
6. Bondarko, A. V. (1990), *Theory of the functional grammar. Temporality. Modality* [*Teoriya funktsional'noy grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*], Nauka, Leningrad, 263 p.

7. Vaulina, S. S. (1988), *The evolution of the means of expressing modality in the Russian language (XI–XVII centuries)* [*Evolutsiya sredstv vyrazheniya modal'nosti v russkom yazyke (XI–XVII vv.)*], Leningrad, 143 p.
8. Vinogradov, V. V. (1950), "On the category of modality and modal words in the Russian language", *Proceedings of the USSR Academy of Sciences* ["O kategorii modal'nosti i modal'nykh slovakh v russkom yazyke"], *Trudy Instituta russkogo yazyka AN SSSR*, Moscow, Leningrad, vol. 2, pp. 38–79.
9. Voynalovich, L. P. (2013), "Modality as a multidimensional linguistic category", *Proceedings of Nizhyn Mykola Gogol State University, Series: Philology* ["Modal'nist' yak bahatoaspektna lnhvistychna katehoriya"], *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholya, Seriya: Filolohichni nauky*, Nizhyn, Book 3, pp. 28–32.
10. Galperin, I. R. (1981), *Text as an object of linguistic research* [*Tekst kak ob'yekt lingvisticheskogo issledovaniya*], Nauka, Moscow, 140 p.
11. Zainullin, M. V. (1986), *Modality as a functional and semantic category: on the material of the Bashkir language* [*Modal'nost' kak funktsional'no-semanticheskaya kategoriya: na materiale bashkirskogo yazyka*], Saratov University Publishing house, Saratov, 123 p.
12. Zolotova, G. A. (1973), *The sketch of functional syntax of the Russian language* [*Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo yazyka*], Nauka, Moscow, 351 p.
13. Kolshansky, G. V. (1975), *The ratio of subjective and objective factors in the language* [*Sootnosheniye sub'yektivnykh i ob'yektivnykh faktorov v yazyke*], Nauka, Moscow, 231 p.
14. Panfilov, V. Z. (1977), "The category of modality and its role in constructing the structure of the sentence", *Research Questions in Linguistics* ["Kategoriya modal'nosti i yeyo rol' v konstruirovani struktury predlozheniya"], *Voprosy yazykoznaniya*, Moscow, No. 4, pp. 37–48.
15. Petrov, N. E. (1982), *The content and scope of language modality* [*O sodержanii i ob'yome yazykovoy modal'nosti*], Nauka, Novosibirsk, 161 p.
16. Peshkovsky, A. M. (1938), *Russian syntax in scientific coverage: textbook, 6th ed.* [*Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii: ucheb. posobiye, 6 izd.*], Uchpedgiz, Moscow, 451 p.
17. Safonova, N. (2004), "Evolution of the views on subjective modality", *Visnyk of the Lviv University, Series: Philology* ["Evolutsiya pohlyadiv na sub'yektivnu modal'nist'"], *Visnyk L'viv's'koho universytetu, Seriya: Filolohiya*, Lvov, vol. 34, part 1, pp. 74–80.
18. Solganik, G. Ya. (1999), "On textual modality as a semantic basis of text", *The structure and semantics of literary text. Reports of the 7th International conference* ["O tekstovoy modal'nosti kak semanticheskoy osnove teksta"], *Struktura i semantika khudozhestvennogo teksta: doklady VII Mezhdunarodnoy konferentsii MGOPU*, Moscow, pp. 364–372.
19. *Linguistics. Great Encyclopedic Dictionary* (2000) [*Yazykoznaniye. Bol'shoy entsiklopedicheskiy slovar'*], Great Russian Encyclopedia, Moscow, 688 p.

КОВАЛЬСКАЯ Наталья Аркадьевна,

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры языковой и психолого-педагогической подготовки Одесского национального экономического университета; ул. Преображенская, 8, г. Одесса, 65082, Украина; тел.: +38(048)7238548; e-mail: talachka2015@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1837-4708; Researcher ID: K-1844-2017

ЭКСПРЕССИВНОСТЬ КАК ВЫРАЖЕНИЕ СУБЪЕКТИВНОГО ФАКТОРА В ТЕКСТЕ

Аннотация. Цель статьи заключается в исследовании понятия модальности и выделении языковой экспрессивности как разновидности модальности. Объектом изучения является модальность как многоаспектная лингвистическая категория. Предмет исследования — экспрессивность как отдельная языковая категория субъективной модальности. В работе использованы такие традиционные методы, как теоретический анализ и синтез для систематизации и обобщения собранного материала; метод наблюдения — для выявления экспрессивных средств выражения субъективной модальности. Результатом работы является определение роли экспрессивности в приобретении высказыванием субъективного характера посредством соответствующих языковых средств. Выводы. Экспрессивизация в речи выражается через субъективное восприятие реальной действительности. Способность языкового знака выражать эмоциональное состояние говорящего, его субъективное отношение к предметам и явлениям действительности формируют экспрессивную функцию как одну из его основных функций. Тесная связь экспрессивной функции с номинативной и коммуникативной, в свою очередь, способствует адекватному выражению и восприятию заданного смысла. К тому же, экспрессивность является важным условием реализации прагматической функции. Соответственно, целесообразно отделять экспрессивность от других разновидностей модальности, поскольку данный феномен имеет соответствующие языковые средства реализации, а также тесно переплетается со смежными понятиями (эмоциональность, оценочность, интенсивность и др.). Перспективным считаем углублённое изучение экспрессивных средств субъективной модальности в научных текстах экономического дискурса.

Ключевые слова: модальность, авторская модальность, субъективная модальность, экспрессивность, субъективность.

Natalia A. KOVALSKA,

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer of the Department of Language, Psychological and Pedagogical Training of Odessa National Economic University; 8, Preobrazhenskaya str., Odessa, 65082, Ukraine; tel.: +38(048)7238548; e-mail: talachka2015@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1837-4708; Researcher ID: K-1844-2017

EXPRESSIVENESS AS THE SUBJECTIVE FACTOR IN TEXT

Summary. The purpose of the article is to study the concept of modality and the distinction of verbal expressiveness as a kind of modality. The object of this research is the category of modality considered as

a multidimensional linguistic category. The *subject* of this study is the expressiveness as a separate language category of subjective modality. The traditional methods, such as: methods of theoretical analysis and synthesis for systematization and synthesis of the collected material, the method of observation — the identification of expressive means of subjective modality have been used in this article. The *result* of the research is to determine the role of expressiveness in acquiring a subjective expression by means of appropriate linguistic means. *Conclusion.* Expressiveness in the speech is shown through the subjective perception of the reality. The ability of the language sign to express the emotional state of the speaker as well as his subjective attitude to real objects and phenomena develop an expressive function as one of its main functions. The close connection of the expressive function with a nominative and communicative ones, in turn, contribute to the adequate expression and perception of the given meaning. Thus, expressiveness is an important condition for the realization of pragmatic function. Therefore, in our opinion, it is necessary to distinguish expressiveness from other varieties of modality, since this modal phenomenon has appropriate linguistic means of realization, and is closely intertwined with related concepts (emotionality, appreciation, intensity, etc.). The *perspective* of the research is the in-depth study of the expressive means of subjective modality in the scientific texts of the economic discourse.

Key words: modality, author's modality, subjective modality, expressiveness, subjectivity.

Статтю отримано 02.04.2019 р.

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2019.31.154340>

УДК 811.161.2'373.2'272"19"

КРАВЕЦЬ Інна Вікторівна,

ст. викладач кафедри українознавства Національного університету «Одеська морська академія»;
вул. Дідріхсона, 8, м. Одеса, 65029, Україна;
тел.: +38 066 9486395; e-mail: kovrova@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-3462-2882

УКРАЇНСЬКІ СКЛАДНОСКОРОЧЕНІ ЕРГОНІМИ 1920–1930-Х РОКІВ У СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Анотація. Метою цього дослідження є вивчення соціолінгвістичних особливостей виникнення й функціонування складноскорочених ергонімів у добу революційних суспільно-політичних і економічних перетворень 1920–1930-х років. Об'єктом вивчення є ергоніми, які функціювали в українській мові 1920–1930-х років і мали не лише повні, а й складноскорочені форми. Предмет вивчення — соціолінгвістичний аспект виникнення або зміни таких назв. Матеріал для вивчення вибрано з довідника «Вся Одеса на 1930 рік». Картотека вибраних і проаналізованих ергонімів складає 775 одиниць. У процесі дослідження було використано методику соціолінгвістичних досліджень, методи семантичного, словотвірного, компонентного та лінгвокультурологічного аналізу, описовий та кількісний методи. Результатом аналізу складноскорочених ергонімів, представлених у довіднику «Вся Одеса на 1930 рік», є виявлення низки особливостей утворення та функціонування мови епохи революційної перебудови соціально-економічного життя суспільства.

Висновки. В українській мові 1920–1930-х років відбулося різке збільшення ергонімів, компоненти яких фіксували докорінну зміну ідеологічних і політико-економічних пріоритетів. Кожний багатоконпонентний ергонім мав повну та скорочену форми. Провідною в процесі утворення складноскорочених ергонімів за різними моделями була тенденція до обов'язкового використання ключових компонентів. Компонентний склад ергонімів на позначення установ свідчить про домінування державної монополії на гуманітарну політику та промислове виробництво в країні і про ситуацію негативного ставлення суспільства до приватної власності на засоби виробництва. Зміна офіційної повної назви не завжди вимагала зміни складноскороченої назви підприємства. Це приводило до так званої «ієрогліфізації» таких назв, перетворення їх на традиційні.

Ключові слова: ергонім, повна назва, складноскорочена назва, українська мова 1920–1930-х років, соціолінгвістичні особливості, політико-економічні зміни.

Постановка проблеми. Власні назви ділових об'єднань людей, тобто фірм, організацій, установ, підприємств, суб'єктів виробничої сфери прийнято називати ергонімами. Існує думка, що ергоніми являють собою економічно-географічні урбаноніми [6, с. 1], проте вони називають об'єкти, розташовані де завгодно: не лише в містах, а й у селах, поза населеними пунктами край доріг, уздовж берегів річок і морів тощо. Однак можна погодитися з тим, що виникнення об'єктів ергонімії та самих ергонімів зумовлено розвитком економічних і політичних стосунків у суспільстві. Найбільша концентрація ергонімів представлена в містах як сучасних центрах розвитку цивілізації [5]. Вивченню українського ергонімікону приділяють увагу як відомі науковці, так і молоді дослідники. Серед них О. Белей, А. Беспалова, Б. Букчина, Л. Дубровіна, І. Зимовець, Н. Кутуза, Н. Лесовець, М. Полосіна, О. Селіванова, О. Хрушкова, М. Цілина та ін. Наше попереднє вивчення моделювання ергонімів свідчить про недостатню увагу з боку наукової спільноти до соціолінгвістичного аспекту виникнення та еволюції українського ергонімікону, зокрема складноскорочених моделей ергонімів. На нашу думку, слова, які є «динамічним ономастичним